Thomas, G. M.

Ein

lateinisches Glossar

des 9. Jahrhunderts

aus Codex lat. Mon. 6210

herausgegeben

von

Georg M. Thomas.

MÜNCHEN
Akademische Buchdruckerei von F. Straub.
In Commission bei G. Franz.
1868.

Thomas, G. M.

Ein

lateinisches Glossar

des 9. Jahrhunderts

aus Codex lat. Mon. 6210

herausgegeben

von

Georg M. Thomas.

MÜNCHEN

Akademische Buchdruckerei von F. Straub.

In Commission bei G. Franz.

1868.

Aus den Sitzungs-Berichten der kgl. Akademie d. W. 1868. Bd. II.

Dieses kleine Glossar steht auf den ersten 6 Blättern des angeführten Codex — früher in Freising (Frising. 10) — welcher die '*Exposicio Libri Comitis in evangelia*' enthält, ein Werk, welches nebenbeigesagt dem Benediktinerabt Smaragdus oder Zmaragdus aus dem 9. Jahrhundert angehört; unter dem nämlichen Titel kehrt es wieder in einem andern Codex derselben Bibliothek — Frising. 14, oder Cod. lat. Monac. 6214.

In diese ferne Zeit reicht nahezu der Ursprung der Handschrift und damit auch des Glossars; dieses ragt also hinaus über das mit Grund belobte Dictionarium des Constanzer Bischofs Salomon; jedes Vocabular aber aus so alter Zeit hat für die Geschichte der lateinischen Sprache an sich seinen Werth. Man kann auch aus diesen Blättern für Henschels Du Cange manche Ergänzung oder weitere Begründung schöpfen.

Der Copist verstund freilich — äusserst wenig Latein; auch muss ihm die Urschrift — nach mehreren Verunstaltungen zu schliessen wohl angelsächsischen Charakters — schwer leserlich gewesen sein. So gibt es Verderbnisse zu Haufen. Dazu kommt, dass gerade der Anfang des Codex zum Theil übel mitgenommen ist, das erste Blatt ist halb abgerissen. Alles dieses machte die Abschrift des Vocabulars nicht leicht. Ein junger Philologe, Herr A. Caspari (nun in Ansbach) hat dieselbe vorigen Winter mit dem Fleisse eines Lernbegierigen unter meinen Augen gemacht, bei der Collation wurde vieles unzweifelhafte gebessert und hergestellt. Jetzt bei der Drucklegung konnte ich im Vorbeigehen noch muthmassliche Verbesserungen und einige Bemerkungen einfügen, anderes anderen überlassend.

Aggagula vanus fornicator
agaso domesticus
agitator verberator ab agando dicitur, idem auriga
adlecti electi
alectus seductus
aliorsum aliam in partem
alipes aeque veloces
alites volucres dicte alites eo quod alis alta petunt
altea malva
alterator variator
altiboans altisonans
altriplicem dupplicem dolosum
altor et utrior (leg. nutritor)
alitus et nutritus pastus
alvaria vel
alvearia vasa apium
amma avis nocturna
ambages circuitus
ambagiosus circulosus
ambiciósus superbus eo quod honores ambiat
artemo temo . . velum navis
artaba genus mensurae syria lingua . . artabae faciunt modios X.
aspidiscas uncinos
adscitus advocatus
assecla subictus (subiectus?)
assentacio adollacio (i. e. adulatio)
adsotus luxuriosus
astui potavi
aesui manducavi sive
aspargine asparsi
assotus luxuriosus
asilum tabanum sive templum
aesui et astui manducandi et bibendi

astus astucia fraus vel astucia
atavi antiqui
athleta luctator vel pugnator
atrociter crudeliter
auceps acceptor captutorum (captator avium?)

Bacillum exuvium
badium equum
baser agrestis
bardus stultus
bascaudas concas ereas
basileus rex, inde et **basilica**
basilea basilissa seu **basilla** regina dicitur
batillum turabulum
batenum grece linum dicitur
bathin feminalia
batus anfora vel matreta
baubant latrant
baxea calciamenti genus quod et coturnum dicitur
beare benedicere vel beatificare
beatitas beatitudo
bella cient bella movent
baselum et **faselum** unum est; genus enim navigii est
batamola bene linguatus eloquens
bombices vermes unde sericum fit in aranea
bombus sonus
boetes stella vel veranum
boreas ventus aquilo
brachea (i. e. **bractea**) auri tenuis lamina
bratea auro similis sed non verum aurum
bruma tempus hiemis vel gelum
bubulcus pastor boum
bucida qui bobes caedit
bucina tuba

bucinus sonus tubae
bigis currus cum duobus equis
bilibris dicitur sextarius bis adsumptus
bilis tristicia iracundia vel venenum
bimareus secundus maritus
bimatur duplicatur
bipinnis bis acuta pinum acutum antiqui dixerunt
bipertit in duas partes dividit
biremes naves sunt remorum ordinem geminum sic triremes et quattuor ordinum
bisiltes porcus
bisulcum divisum ungula utraque parte sulcatum
biti proficisci
bitit ut ambulat
blas stultus
blasto cubicularius
blata purpura
blaterat stulte loquitur
blemenos (leg. blenones) inpudici yrcones
blicea stulticia
boat clamat
bacones stulti rustici
bibix plaga vel virga
bibrat crispat contorquet coruscat vel splendet
bibula umorum capax ut arena vel papirus unde Lucanus: conficitur bibula memfidicis carta papiro [1])
bibolus bibitor
bicipitis bis acutis
biceps duorum capitum unde et bicelli
biclinium duarum (leg. duae) cellae, triclinium III cellae
bidellia lacrima arboris
bidendo sidio (bidento fodio?)

---

1) Luc. 4. 136. conseritur bibula memphitis cymba papiro.

bidentes oves
bifera secunda coniux
bigas duos equos iunctos
bucco stultus garrulus
bucca vaca iuvencia
burrum aurum id est rubrum
borfum rufum id est nigrum

Cabilatur calumniatur mordet detrahit
cabilacio calumnia detraccio
cabo cabonus caballus
caelicole celestes
calamitas egritudo miseria
calcaria sporonos idom (ideo?) sic dicti quia in calcanes ligantur
calce(m) finem
calces a collo (callo?) pedum dicte
calix lapis
calculus lapillus
calculator a calculis lapillis dictus cum quibus antiqui numerabantur
calculum numerum culmen vel summum
callebat callidus erat peritus
calliditas astucia
calleo scio teneo gnarus sum cognovi didici
callens callidus peritus
calibem ferrum
callidus et versutus et durus et mendax et maliciosus et dolosus intelligitur
caleps fornax ferri
capax minores capiens
capedo studium cura vigilancia vel industria
cape accipe
capesso frequenter capio, est verbum activum
capsis galea

capta decepta
capcio conspiracio conjuracio
capulus manicus gladii sive securis
cadentes igniti vel splendentes
canis stella canicula stella
canistris ferculis
canora cantus suavitas
cantorius equus castratus
calpar vinum
calta genus floris
campestria lumbare vel succinctoria
cana antiqua
caribdis gurges in mare qui naves devorat
carice ficus a copia nominate sunt
caries vetustas putredo
cariesum vetustum putridum
carina navis a currendo dicta
carpiit (carpsit) dispersit.
cartillago ossa mollia sicut aurium et narium
caruasa vela navis
cassis rete a capiendo dicta et declinatur ec cassis hujus cassis
cassis idem est galea declinatur ec cassis hujus cassis
castimonium sanctimonium
casula a casa derivatur quasi minor casa
coculla a cella dirivatur quasi minor cella
casu eventu fortuito
cata juxta vel secundum
catus doctus
caudices radices
caudicibus radicibus
caudix arborum radix
cavillacio calumnia
cavillatur iocatur cum turpitudine

caupo negociator sive tabernarius
cauponula taberna
causalor qui revelator
cautes saxa ingentia
cautus a cavendo dictus
ceca occulta
cecum secretum
cedo pareo obedio concedo aut locum do
cedria cedri ferina (resina?)
cedria cedrimela
ceci[2]) iudicatores
celeber frequens festus
celebre solemne
celebritas honestas honor
celeps qui facit sibi iter ad celum
celis ut a ra . . . . .
celeuma clamor nauticus vel carmen super mortuos
celibatus virginitas, eo quod celo dignus sit, dictus celibatus quasi celo beatus
censeo judico
censores judicatores
censura honor virtus potencia iudicii securitas
ceroferarius a deportandum cereum dictus
cerulus color
ceruleus qui ex cerulo fit
cerulei a colore appellati nam cerulus est . . . .
cetera pubes cetera juventus
cetus belua vel congregacio
ciamus vocemus
cibaria de cibo dicta
citharim pallium sacerdotale tiara vel mitra
cilindrus lapillus

2) Cei iudicatores, cod. Sang. bei Henschel.

cilium unde fabri ferrum incidunt unde et celata vasa dicuntur
cimbia et arcesia genus poculorum
circulum frenum
circumspectus acutus vigilans
cistas orbes unde diminuitur cistella
cites celer velorum
civicat civem facit
clanculo latenter
classes multitudo navium
classicus sonus tubarum
clava cateia vel tautanus[3])
clavum gubernaculum navis de quo Ennius[4]) ut clavum rectum teneam navemque gubernem
clavum ascensum modicum sive flexum
cliens amicus vel servus, idem et clientelis
cluit fabricat aliter
cluit pollet et excellit
clunaculum spata eo quod ad cluens ligatur
convalescit crescit
coctum dictum quasi coactum
codix et liber et vitis et radix arborum pro multis foliis in radice convenienter dicitur
colaphus alapa palma vel pugnus
colobium dictum quia longum est et sine manicis ab antiquis utebatur
columber dicitur quod colat umbras
columen salus vel firmitas

---

3) Glossar. Aelfrici Saxonicum (bei Henschel sub cateia) clava vel cateia vel teutona. Diese Glossen scheinen auf Virgil. Aen. 7. 741 zu fussen: teutonico ritu soliti torquere cateias.

4) ed Vahlen p. 70.

commentacio composicio aut in vero aut in mendacio
commentum argumentum vel excogitacio
comesacio a satis comedendo
comis hilaris commodus vel socius
cominus prope vel longe
comissum mandatum vel peccatum
comit componit vel ornat
compos voti possessor
compta bene ornata vel posita
compedes eo quod continent pedes
cona poma silvestria
concentus plurimorum cantacio
concors conveniens consenciens
concreti quod adunati conglobati
concretum commixtum coagulatum
concuntat dubitat
concuntatur dubitatur
concurrunt conveniunt consenciunt
concursus conventus vel in bono vel in malo
concussus agitatus vel perturbatus
condi in genesis poculum sciffus patera vel cautum
confisus fiducia plenus
conflictum certamen
confossus iugulatus vel trucidatus
confragosa aspera
conibencia consensus
conicio existimo arbitror
conicere coniectura vel argumento veritatem colligere
conictor interpres
conictura argumentacio vel interpretacio
conixa sicut et enixa partu libera
conixus conatus
conluvio congregacio sordium
canon consuetudo

conopeum retia qua culices excluduntur, stragulum vel supellectile
conorum prophetarum
conpactum coniunctum
conperendinacio recrastinacio vel in longum dilacio
conpilavit evertit furatus est depopulatus est vel vastatus
conpita sunt ubi conventus fieri solet, idem conpetencia ad conventum loca
conplex dicitur qui unum peccatum complectit alteri; nunc in bono conplex non dicitur
conplodere repercutere
conpos conpletum desiderium oblate felicitatis
conqueritur querelatur
conquestus querelatus vel lucratus
conscia vel conscius testis dicitur
consequens est recte est verisimile aut conveniens
consequimur pedibus adsequimur studio
conserit connectit conglobat
consertum coniunctum contextum
consitus locus arboribus actus (artus) et plenus
conspirat coniurat
conspiracio coniuracio consencio
consulit consilium petit
consultum consilium responsum
contagio coinquinacio morbus
contemptor divitiarum
contemptus suo libenter usus
conticinium silencium post primum galli cantum
concio convocacio vel conlocio (conlocutio?) populi
concionarius qui populum adloquitur idem et concionator
contractus vendicio vel placitus
contraxit congregavit
contribulus ex eadem tribu
contumacia superbia

conubium matrimonium coniugium
convexa extrema celi vel inclinata
convexum dicitur in modum circuli flexum
convectant conportant
convulsa eversa radicata
conum summa pars galee vel acuta rota inditus
coraula cantator
cordi est placet delectat gratum est
corillus arbor nuces abellane
cornicen qui in cornu canit
cops copia
copsus copiosus
cornipes equus
cornus species arboris
corpus dictum eo quod corruptum pereat
caro dicto a carendo vel cadendo
cohors maior sexcentos viros habet
cohors minor trecentos
cossi vermes in ligno qui tetereces[5]) vocantur
crassator latro praedo spoliator
crepere dubio aut incerto unde et crepusculum
crepos sonus idem et crepitus
crepusculum inicium sive diei sive noctis
cretus procreatus crevit vidit
cristatus galeatus
criste cassides
culeum saccum
cultum abitum vel ornatum
cumi surge
cunctando dubitando vel differendo
cunctanter moranter pedetemptim
cutornum fastum vel supercilium aut calciamentum

5) teredones Papias bei Henschel. Vgl. dieses Wort auch unten p. 406.

Delcerat (leg. deierat) iurat
deificum divinum
deiscens aperiens
descit putescit
deiurium sicirundum (jusjurandum?) certum iurare
degulator gula editus (leg. gulae deditus)
decus ornamentum
dedecet non decet
dedecus inhonestas
dedecuit dehonestavit
dedunt tradunt
deflat inridet reicit despuit
deformem turpem fedum
deformatum dehonestatum
defossus transfixus
degit vivit agit
deligit eligit
delecti electi
delibutus unctus perfusus
delicatus quod sit deliciis pastus
delimat incitat instigat
delituit latuit oblituit
delitui celatus sum
delubra simulacra vana (fana)
demoverat depulerat
demutilat detruncat
depalata devoluta manifesta
depeculitus pecoribus depraedatus
depositum creditum vel commendatum
desevit (leg. deservit) quiescit sinit servire
despuit renuit reicit
detulit nunciavit
devaricat(us) devectus deportatus
devellit disrumpit

deverticulum locus ubi divertit
devexum descensum pronum
devia et via (avia) sine via
devoco accuso
dicabo consecrabo
dicax locax et venustus urbanus
dicio potestas
dictitat frequenter dictat
dicto parens obediens
didens firmus validus vivax
digredi egredi vel discedere
dilapsus exiit defluit
dilapidator prodigus
dilargus multum donans
dilator qui differt
delator qui profert
diluculescit delucescit
dimovet dividit discernit secludit
dimotum disjunctum seclusum
dispondius dictus quasi duo pondera nam pondus abusive
libra una dicitur
direpciones divisiones discensiones (dissensiones)
dirimit dividit separat
diripit vastat rapit aufert
diruit distruxit vertit et pugnavit
dirutus eversus
discidium eversio separacio divurcium
disciplina a discendo nomen accepit
discolus difficilis sine scolari doctrina
discrimen periculum significat et separacionem
discriminalia ornamenta capitis mulierum
discriminator discretor
discriminare enim discernere dicimus
dissice disperge dissipa effuga

dissidens discrepans discordans
disiecit dispendet disjungit dissipat
dissonum inequale inconveniens
discors contrarius concordi
dispar contrarius conpari
dispendium damnum iactura detrimentum
dispuit renuit refellit
dispuenda reicienda
dispulit disjecit dispersit
distendit cedit secat separat
divaricavit aperuit prostituit diffudit
devectus adportatus
devellere disrumpere lacerare evertere
divortium separacio repudium
diuturnum multi temporis
diurnum unius diei
diutinum quod longum tempus sit
divulsio expulsio
divulsit separavit dissipavit dispersit divisit
doctor docilis ingeniosus
docibilis discipulus qui doceri potest
dolabra dolatoria idem bilabra quae est bipennis
donati munerati
ducum acceptum habeo
deuellio rebellum pugna secundum bellum
dumas spinas
dumeta spineta
dumetum ubi nascuntur spine
dumis silvis
dumtaxat sine praejudicio tamen

Elicere producere vel extrahere
elicit imperat vel provocat
eliminat extra limen prout (leg. proicit)

elinguis sine lingua
elixum in aqua coctum; lixamen aqua dicitur
elogium responsum duorum eloquium vel crimen intelligitur
eloqui est oratoris obloqui detractoris
eluctabile vincibile, ineluctabile invincibile
elucubratum exquisitum laboratum pervigilatum
ebuitur purgatur
elluo luxuriosus prodigus
ebes indoctus inconditus
ebetatus obtunsus
ebibit scribit (sorbet?) gluttit
enais pisciculus qui navem aderendo e i retineat[6])
editui janitores custodes edis
edulia alimenta
edullio manducacio
edurum valde durum
ephebus puer inbarbis
efferus inmansuetus
effeta sine fetu sterilis
efficax velox expeditus vel agilis
efficaciter velociter expedite vel studiose
efficiencia effeccio ab efficiendo dicta
effigies imago
effossa subversa
emancipat manumittit
emarcuit elanguit
ementitur valde mentitur
emergit et sperat contegit et surgit
emicadium vas olearium
emisarus siccarius latro homicida
emolumentum lucrum

---

6) Isidor. Etym. l. XII, 6, 34 Echeneis . . nomen sumpsit quod navem adhaerendo retineat.

empos impaciens amens
emulatio et imitacio et invidencia intelligitur
enituit elaboravit aut fulsit
enixa partu libera aut parturiens
enixe adtente studiose ex animo
enixius districtius
enocleare elucidare aperire
enucleate expedite limate
enucleo perpendo diligenter inquiro
epotavit bibit
epotata bibita
equa lance equo pondere equali moderamine
eques et equester equitans est
erbum genus liguminis
eructat custodit
erimantus archadie fluvius
eripiden velocem
erpillum cicer agreste
eruderans expurgans
eruderat purgat
eruditus tersura rure purgatur
essedum veiculum
extum sonum
evirat examinat extra vires facit
eviratus effeminatus castratus
eviscerat evacuat exinanescit
evitatus vita privatus occisus
exacta peracta exquisita
exacte perfecte
exactus fugatus expulsus exterminatus
exaggerat amplificat grandem facit
exalare spiritum emittere
examen iudicium probato
examinat inquirit iudicat discernit

examusin diligentissime
exanimatus territus perturbatus
exaurit consumit vacuat extenuat
exaustus evacuatus exinanitus
excaduit exarsit iratus est
excellenter mire egregie
excellit praecellit fulget
excepit audivit suscepit
exceptant frequenter excipiunt
exceptoria locus (l. lacus) cisterna collectoria
excidium eversio expugnacio
excidunt precidunt
excibulum venabulum
excite excitate
exciti excitati
excors sine corde stultus
excreat expuit proicit
excubias vigilias custodias
exuviae expolia
excudent fabricant
exculentus exe nimium importunus
excultus eloquens eruditus
excussor omicida sicarius gladiator
exsecutor causarum prosecutor
exedra absida vel lacis subsiliorum (locus subselliorum?) separatus modicum a praetorio quod grece ciclon dicunt
exegit extorsit traxit et pugnavit
exemplar similitudo
exemptus exclusus separatus
exemit pugnavit
exsequitur complere festinat
exsequo (i. e. exaequo) equaliter equalem facio
exsecutus est obtinuit causam

exercitatus vel in arte vel in doctrina paratus
exerit aperit profert
exesto aperto nudato vel elevato
exesum amestum consumptum
exibet subministrat largitur fert praestat
exilis tenuis jejunus
exiligit fugit evasit
eximie egregie magnifice
eximius magnificus nobilis
eximit expellit educit
exinproviso subito repente inopinate
excipitare oscitare
exiciale mortale
exicium calamitas mors periculum
ex obtato ex voto desiderio vel voluntate
exolescit evanescit de memoria exit, aliter exolescere abundare
exorsus loqui cepit
exortus natus
ex ossibus ex genere
exosum odibile odiosum
expedium dico manifestum
expeditur peragitur perficitur terminatur
experiar probabo cognoscam certior fiam
experiencia prudencia industria
expers guarus sive probatus
expes sine spe
expiatus mundatus
expilatores aliene hereditatis subversores
explosis excussis aut exclusis vel foris missis
exsanguis exanimis
exsequie prosecucio funeris
exilium dictum quasi extra solo
exicium pena calamitas

existentia posita instancia
exsola(t) extra solum facit
exsortem alienum a sorte
exsul extra solum ejectus
exta fibras pecorum intestina ut illut[7] „lancibus et fundis fumancia reddimus exta“
extemplo repente subito illico
extimuit extremuit
extinctor occisor interfector
extorris extra suam terram factus
extinspex qui exta inspicit
extrea auortiva
exuberat tumet extat
extuderat studiose fecerat
exustus valde ustus; ex hic pro valde ponitur, sicut excelsus pro valde celsus

Fabens consenciens prestans
fabet prestat accommodat
fabor gratia
fabre ingeniose dicte (docte?)
fabre factum ornate compositum
fabulo qui multa loquitur vel qui fabulas componit
facescit plus facit vel frequenter
faceta gratis amabilis
facetus urbanus eloquens laetus
facetias locus (leg. iocos)
facetus locis iugis (leg. iocis ludis . . .)
facies dicta ab effigie et a figura
facinus scelus et flagicium
faccio coniuracio

---

7) Virgil. Georg. 2. 194: lancibus et pandis fum. redd. exta.

factitat frequenter facit
fac velle puta me velle
facundus dicitur qui facile fari potest
falas turres
falcitat cum falce laborat
falera ornamenta equorum
falerna vinea, falernum vinum dictum a falerna regione
faletras adolatoria verba
fallibilis subdolus insidiosus
fanatici augures arioli divini
fandi atque nefandi boni et non boni
fanum delubrum templum
farra et farago genus frumenti
farcit implet
fartus impletus
faretra teca sagittarum a ferendo dicta sicut et feretrum, id est unam abet etimologiam quia faretra mortem feretrum mortuum portat
fas iustum licitum vel licencia
fascinat gravat adolando decipit
fassio confessio
fastidia superbia fastidit superbit
fastidiosus morosus querulus
fastigia tectorum cacumina
fastigiosus arduus excelsus
fastus superbia tumor elacio
fassus locutus fatus locutus
fatescit dissolvitur et vanescit
fauste feliciter prospere
faustus felix clemens benignus
fauctor consenciens eo quod faveat
fax leticia et facula
faxoficia faxum fecit
feba luna

febea lampada
febus sol
fecula uva pinguis decocta
fecunda fertilis plena
federa amicitia paccio
fedus pactum placitum iuracio
fellibilis subdolus
femina femora idem et feminalia
feniceum coccineum minatum roseum
fenus usura lucrum
feralia luctuosa tristicia
fercula missoria discus
feria a fando dicta eo quod dominus in principio per singulos dies fiat (l. feriat) sive quia sabbatus ab inicio feriatus habetur et ab illo prima feria secunda feria et deinceps nominatur
fertilis fructus ferens abundans
ferumen peccatum delicta crimen
feta aliquoties plena, aliquoties liberta
fibris viscera
fida certa
fidus certus
fidibus fidis corde
fidicina qui cordis canit qui cortit (leg. canit) arista
fidicula citaredus idem et fidicen qui in fidibus canit
figida tela a figendo dicta
fimus stercus
finitimus proximus finitima proxima
fison ipse est et ganges
fistula dicta quod vocem emittit
fos greca vox dicitur stola missa
flabos rubeos
flabra venti
flagra verbera diminutive flagella

flagra adora (odora)
flagrat ardet, flagrans ardens
florulis ager optimus, ideo florida rura
formosus a formo dictus; formum enim veteres calidum dixerunt et fervens; fervor enim sanguinem movet sanguis pulcritudinem
fornice curvatura arcus vel camera
fornicibus id est arcis contracta
fortuna fortuitu veniens et sine providencia sive bona sive mala sine examine meritorum
fortunatus felix beatus abundans
fotus fomentatus calefactus
fratria fratris uxor
fratuelis matertere filius
fretus fiducia plenus
fabricor (Foebi soror?) luna
fribola inanis vana vacua vel misera
frugalitas temperancia abstinencia
fruges fecisti bene fecisti
frugi temperatus modeste temperate
fruit fruitur utitur
frumen summa pars gutturis qua fruimur cibis
fucatum tinctum coloratum
fulcra cubilia lecti aut ornamenta lectorum
funalia candelabra
fructu est prodest remedio est boni est
fulmina fulgura ex vento et ignificata
functi ab eo quod fungantur officio
funereas mortiferas
funus mortis apparatus
furibundus valde iratus
furiosus qui ferarum ritu fertur
fusim passim

Galbonum sucus de feruia (leg. ferula) [8])
galera calamaucos pelliceos, inde galea de corio dicta
galate galli esse noscuntur qui in auxilium a rege bitinie evocati regnum cum eo peracta victoria diviserunt sicque deinde grecis admixti primo gallo-greci nunc ex antiquo gallorum nomine gallorum (leg. galate) nuncupantur et eorum regio galatia nuncupatur [9])
ganea taberna
ganeo tabernarius
ganeo glutto
ganeo luxuriosus
ganges fluvius idem et fison
genimina germina generacio
genium honor aut dignitas
genuina generalis
geros vir fortis
gerulus baiulus
gerula nutrix
gestio exulto cupio gaudeo
gestus motus corporis
geumeter mensor agri
gimnus nudus unde et gimnasium dicitur locus ubi nudi luctabantur
glaucus color viridis nebulosus ferrugineus
glebo rusticus arator
glescit crescit
globat acervat

Habilem aptum

---

8) Vgl. Isidor. XVII, 9, 95.
9) Zu diesem Artikel stimmt vorzüglich das Lexicon Salomonis.

habenas retinacula frenorum
havena herba
habitus ab habendo dictus, id est scienciam in mente, virtutem in corpore
hero(d)es vir fortis audax similiter fortis
halant spirant redolent
halat nutriat pascat
hamis ansulis ligaminibus
hamatum uncis circumdatum
hanccine istam veram (vero?)
hascine has autem
hausit bibit evacuavit vidit audivit;
vidit ut illut: hunc oculis hausit Virgilius [10]. audivit ut illut: is auribus hausit [11]; bibit ut illut: nunc ille impiger ausit [12]
haut non
haut aliter non aliter
heluo uorax golosus glutto
heri domini dominative herilis
herma castracio unde ermafroditus dicitur qui nec vir est nec mulier
heroici antiqui
heroicorum antiquorum
haut (leg. hiat) aperit patet
hiberia ispania et alia iberia
hibernia cottia
hidria serpens
adria (hydria) vas aquarum
hirsutus pilosus et fetosus (setosus?) asper

---

10) Vgl. Virgil. Aen. 4, 661.
11) Virgil. Aen. 4. 359.
12) Virgil. Aen. 1, 738.

hisco aperio
hiscis aperis
hisquior hos aperio loquens
hiulca divisa aperta scissa fissa
hiulcus patens apertum vel pastor
hoccine oc vero sicut iccine et eccine
holitor ortolanus holerum cultor
homina agura (l. auguria)
honos gratia honor dignitas
horror de metu horror de turpitudine et horror dicimus de onore
heridipeta qui hereditatem petit
hospes et qui suscepit et qui suscipitur vocatur

Iacit iactat spacit mittit
iactat extollitur, inde et iactancia et iactans
iactura damnans (l damnum)
iapicis spolia
ibiscus genus virgulti unde Virgilius [18]: et gracili fiscellam texit ibisco
ictus percussus
identidem idem ipsum valde denuo et iterum
idolotitum idolodatum
idolatita idoladata
idus alii ab edendo epulas, alii a diebus nonis et nundinis dici voluerunt
ignavia ignorancia pigricia
ignavus stultus piger
iliaci troiani
imitus medullitus funditus
imperitat frequenter imperat

18) Eclog. 10, 71.

innabant natabant
innare tra(n)snatare
inbecillis infirmus sine baculo virtutis
incentiva accensionis luxoria
incentor suasor qui prava suasione incendit alium ad malum
incessant accusant
incestat polluit
incestus dicitur non castus
inquolomis a columina nomen abet, quasi estus (erectus) fortis stabilis [14])
incompos impotens
incomptum incompositum
inconsultus ab eo quod non accipiat consilium
incrementa augmenta nutrimenta
incubi improbi immundi ab incubendo dicti
indicione inquisicione
indago investigo
indefessus infatigabilis
indemnis sine damno
indemptus adeptus consecutus
indicium documentum ab indicando dictum
indigena quod civis in eodem loco sit genitus
indigens inops pauper egenus
indigestum incompositum
indigestus indeductus
indigito invoco indigitem invocem
indigitare invocare
indulgencia ingeniositas
indolis ingeniosus
indonatus sine dono
indumina indumenta

---

14) Vgl. Isidor X. 128.

induperator imperator
industria sollercia industriare docere
industricos provisiores
inducie dilaciones
innodabiles et innodabili (innodati?) quod solvi non potest
inergia effectus
inergumina demoniaca
inermi fronte sine cornua
in examerou sex dierum

Kai cancellae
kalende a colendo dicte. aput veteres omnium mensium principia colebantur
kalibeum ferrum a calibo flumine dictum ubi optime temperatur
kalo negociator
kalones negociatores
kampestria succinctoria genitalium
kana antiqua kanifer senex
kaos confusio rerum aut tenebras
kapedo quod capitur aut cupiditas
kasses recia
kassiculum reticulum

Laberna gladiator sive fur
laborat per sincopen larat facit
laruit id est mittitur (nititur?) contendit cupit
labos labor sicut onos honor
lacedemonia civitas a lacedemone filio semelie condita; inde et gens lacedemoniorum et est lacedaemonium genus marmoris
lacerna stola vel vestis
lacesso lacero adfligo

lacessere lacerare conviciare maledicere
lacunar lacus aquarum
lacunaria pendencia luminaria
laquearia tribulata (l. tabulata) camerae
lance ponderacio equalitatis rectitudo pondus equum justeque temperatum
lanigeras oves
lanista gladiator
lanista marcellarum qui carnes lacerant
lapidat consumit dissipit devorat
lapitarum genus est ominum
larva maleficus incantator
larvales demonosi
lautomia custodia carcer vincula
lautus pergitur ad lavandum idem (ideo)
lautus et lavatus et onestus intelligitur
lacebra occulta blandicio vel voluptas
letitum (lecythum?) ampulla olearia
lecti electi primi
lectisternia dicuntur ubi homines sedere consuerunt
legio major duodecim milia
legis minor VI milia
lego praetereo navigo
legit praeterit
legimus navigando praeterimus
lego librum et lego idem custodiendum aliquem commendo et relego
lego eligo unde lecti id est electi
lego idem colligo unde et floscula legit
lemanni a fluvio lemanno vocati
lembus navicula
lentis navicula barca navicula levis scefa navicula
liburnis navis, miopera navicula, acatus navicula, centaurus navis, carabus navicula, portemia na-

vicula, cumba navicula, pristis navis, caupulus navicula, paupes naves.

Mache caude
machil tunica talaris cum tintinabulis
machina magnitudo instruccio
machinatur parat argumentatur
macte major facte vel aucte in gloria
macula et turpitudo est et foramina retium
maforte aut moverte vestimentum est
magalia casas pastorales idem et mapalia
malagma medicina
mamzer de scorta natus
mandatum dictum quod olim in commisso negocio alter alteri manu(m) dabat
manes et dii inferi et umbrae ejus et animae qui allc tenentur
manicas vincula catenas manuum
mamlotus gloriosus
maniplos legio abens sex vel X milia viros
manipulus cuneus grex glovus caterva
mandatus et mansus manducatur
mausa manducata et mansueta
manticulare fraudare furare ergo
manticulator fur est et latro
manubia expolia manucollecta et exubie ab exuendo dicte
manumissi dicuntur quasi manu emissa
marunicta domini adventus vel dominus noster veniet
mastraga[15] vestis pellicia rusticorum et rustica quasi monstruosa
matertera soror matris quasi altera mater
mavors pugnator movertem pugna

15) Vgl. Isidor. XIX, 23, 5 mastruca.

mavorcia res quae apud na (ad pugnam?) pertinent aliter mauorte operimentum est
mausolea sepulcra vel monumenta regum a mausolo rege egipciorum dicta
meantes ambulantes
meat defluit manat decurrit
medigna mensura quinque modiorum dicta medigna id est a denario perfecto numero dimidia
meditullium medius locus ab aliquid meditando dictus
membrana pergamena
mena nigra
menda fraus decepcio
menne grece luna inde et mensis vocatur
merum purum nulli alii rei mixtum

Nabales campi culture dediti
nanciscor adipiscor nanciscitur adipiscitur
nanctus consecutus ademptus
nando natando nantes natantes
napta alii stippa alii ossa olivarum cum amurca
nat natat navat natavat narre natare
narcus navis magister
navita nauta idem et nauarcus
naviger et mare et fluvius
naviter dulciter studiose forte prudenter
navus fortis efficax agilis vigilans strenuus
nebris corium cervi
nebulo vanus obscurus latro mendax
necciccam nihil necne aut non necnon vel non
necromancia mortuorum divinarum (l. divinatio)
nenias carmina senilia et mortalia deliramenta carmen funebre
nent filant
nentes fila torquentes

neofitus rudis novellis
neomenia et nova luna et kalendae
mene apud grecos luna dicitur ideo neomenia nova luna dicitur
nepa scorpias qui natos consumit sed unus dorso eius adaeret qui parentem iterum consumit unde et homines qui parentum bona luxuriando consumunt nepotes vocantur
neti venti
nec noli neque ne ne vel non
nevum macula
neuteri libri novi vel recentes
nexa iugata inligata
nibarus splendidus
nihilum compositum est ex nil et illum
nidor odor vel odorum virtus
nimbi pluviae venti tonitrua tempestates

Obcipit incipit
obculit abscondit
obdet obicit suggerit
obductus clausus opertus
obduccio oppressio
obesa crassa pinguis
obiçem opposicionem
obices repagule balbe (i. e. valvae)
obicit opponit praetendit
objectat opponit obicit
oblustro circumeo
obtinere resistere
obnititur obsistit rebellat
obnixus aut humilis aut obligatus
obnuit operit obtegit
obilicio oblivio

obpetit obiit mortuus est
obpetere occumbere morti
obpilat claudit opturat
obrizum obrude aurum dicitur
obriguit stipuit copplet et complet
obsceni immundi
obscenitas turpitudo
obsecundat obedit obtemperat
obserrat claudit
obsidio obsessio
obstinacio elacio iactancia intencio mentis duricia obtinacia
obstinatus pertinax pervicax rigidus
obtendunt opponunt obiciunt obtexunt
oceanus mare. oceanum mare ideo dicitur quod in circuli modo ambiat orbem
occipium capitis pars posterior idem et occipicium
ocior velocior occisime vel ocissime
ociter velantur (l.. velociter)
ocius velocius
ocreare tibialia calceamenta dicta ocreare quod crura militibus tegant
oeconomia disposicio praemeditacio vel praeparacio
oeconomus dispositor
oepi sive oepha mensura est in aridis liat (l. batus)[16] in liquidis modios tenens tres
offa pars fructi escae cuius diminutivam offelum facit

Paciscit pacat

---

16) Vgl. dieses Wort oben. — בַּת mensura fluidorum, ut vini et olei, tantum continens, quantum אֵיפָה in aridis. So Gesenius im Lexicon.

paenum cellarium
palans fugiens
palantes sparsim per diversa fugientes
palanter incomposite disperse
palax multitudo ordinata
palearia pelles pendentes de gutture bovis
palera ornamenta equorum
palerata ornata
palestra lucta
palinurus erba asperina et spinosa [17])
palma victoria
palmatus laureatus vel coronatus
palma gubernaculi pars ima
paludamentum insigne pallium regium purpura auroque contextum ex cocco
panigericus exultatio in laude cujuslibet lasciviosum genus dicendi et multis mendaciis et oblacionibus compositum in laudibus regum maxime
panis dictus quod cumuni (l. cum omni) cibo adponatur. omne animal eum adpetat; pan enim grece omne dicitur
pantera recia vel quadrupes varii coloris
papille mamille
parapsus gabbata patena catinus quadriangulum quasi paribus absidis
parietinis parietum ruinis
parizomita tunica ex fici foliis consuta
parma scutum brevissimum
parmula quod supra
passim inordinate confuse disperse ubique
passis sparsis solutis

---

17) Paliurus: herba asperrima et spinosa, Isidor. XVII, 9, 56.

pastinantes plantantes
pastinavit fodit circumdedit

Quadrans vocatur quod quartam partem unciae adpendat
quatit concutit bibrat crispat contorquet
quatitur concutitur tremet movetur formidat natat (l. nutat)
vacillat timet trepidat
quaxat rana clamat
queritat clamat querit movet
queritatur queritatur vociferatur
queritur causatur accusat querellatur
querulus qui querelam infert sive queritur
questionavit perquisivit examinavit
questionarius quesitor idem et queritur (questor?)
questus lucrum adquisicio et querella
quidni quid nisi (l. quid non) nisi quid hoc potius
quin pocius magis imo nisi vero

Ramenta eramenta et rasura
ramentum ramum tenerum et aridum
ramicosus erniosus
ramnus spina alba
rabtaberat rapuerat
rapiter frequenter rapiar
raptim celeriter ocius cicius cursim
rarimantes rimantes porci (rari pauci[18]?)
rata acceptabilia
rati arbitrati

---

18) Gloss. Salom.
rari pauci
rarimantes rimantes
rari nantes pauci natantes.

rabamini arbitrabamini
ratum firmum stabile fidele certum fixum
rebar arbitrabar
rebamini arbitramini
reboare clamare
recensat et recensit unum signum id est considerat numerat
religit recognoscit
receptat recipit
recidiva restaurata ex ruinis
recinunt cantant aut cantui respondent
reciperandi et recuperandi et recipiendi
recipio accepto colligo
reciproca reddita
reclinatorium quod caput reclinantis sustinet
reda genus veiculi quattuor abens rotas
redamat mutuo diligit
redibere reddere redimere repraesentare
redimiculum ornamentum ligamen mittere (mitra?)
reditus reversio lucrum aut fructus
rediviva a morte vel a vetustate revocata
reri estimare
refello recuso refuto renuo
refersit replevit referta plena

Safon[19]) in prora navis positus
sagax acutus sollers vigilans
salamandra serpens qui in igne sine dolore et consumacione vivit et omnia venenata animalia veneno superat
salebrosa via aspera idem et salebra
saliuncii salices ab eo quod cito crescant

19) scil. funis.

salo mari salum mare
sancit statuit confirmat judicium facit
sancire constituere iudicare
sandapila feretrum in quo defunctus defertur
saraballa vel sarabra vestimenta sunt aut bracce aut tibialia unde crura tegunt aut tibie
sario circumfodio sarit sarclat fodit
sartor consutor vestium
sartum coniunctum consutum
satiri homunciones sunt aduncis naribus cornua in frontibus et caprarum pedibus quales in solitudine Antonius sanctus vidit
satirici poetae dicti quod pleni sunt facundia sive a saturitate dicti
saciones seminaciones
sacionales egros (agros) seminales
satrape sapientes et prefecti persarum
satum et seminatum et generatum et mensura unum et dimidium modium capiens
sabes asper scabrosus
sacabrones vespae
scala capulorum genus ex ligno facto. greci enim lignum scala dicunt
scatit ebullit
scaturrit emanat currit bullit
scena teatri locus inimicus
sceva sinistra mala iniqua proversa
scevos pravos malos iniquos
scifi calices fialae paterae regium poculum dicitur. et scifus quo manus lavamus
scille saxa in mari latencia
scirpum virgultum sine nodo et iuncus aquosus
scisma scissura divisio dissencio
scitus doctus eruditus

scorion meretrix
scra vetusta
scirpa saxa nigra et aspera in mari

Tabellio qui tabulas portat idem sceptor (l. scriptor) et scriba
tabentes languentes tabidos
tabe consumcio corrupcio
tabes machies morbus cruor(is) sanguinis
tabes corrupcio sive machies
taleo vicissitudo similis vindicta ut idem paciatur quisque quod fecit ut illut legis: oculum pro oculo dentem pro dente[20])
taxat ponderat nominat tangit
taxata subnexa vel intexta
teatrum locum expectaculi (locus est spectaculi)
tectoratis tecto coopertis
teae (tece?) talamus limen sive frons
tela arma iacula
tema norma forma materia tenor similitudo
temetum vinum inde temulentus
tempora anni quattuor ver aestas autumnus et yemps. dicta autem
tempora anni temperamento quod invicem sub umore siccitate calore et frigore temperent. ec et curricula dicuntur quia non stant sed currunt et semper in motu posita sunt et momentis oris diebus mensibus annis lustris seculis et actibus dividuntur. et nec centum anni unum tempus est nec unius mensium (l. unus mensis) nec dies nec ora quia haec omnia partibus suis accidunt et decidunt. quomodo unum dicendum est quod simul non est

20) evang. Matth. 5, 38.

tempora loca vina (l. vicina) oculis. Virgilius: sanguineis frontem moris et tempora pingunt[21])
tenor ordo sermonis norma
tentorium eo quod tendatur funibus
tenues leves
tenuia tenuissima ut illut[22]) „velleraque ut foliis depectent tenuia Seres"
tenus usque vel iuxta
terebrare forare
teredo vermis in ligno
tereti rotundi

Vacillat natat (nutat?) titubat tremulat
vacinia viola purpurata
vadatur promittitur pollicetur fide dicit
vades fide jussores promissores
vadimonium fide jussio sponsio
vafer agrestis callidus superbus
vagurrit vagat per ocium
varicat ambulat divertit
varices venas contortas
vates et sacerdotes et prophete et poete et divini vici (vi?) mentis appellati idem et vaticinatores
vectigalia tributa fiscalia a vehendo dicta
vegetatus confortatus
vegetus fortis vel validus studiosus agilis strennus
vellificantes navigantes
vendibilis res venalis
veneficia maleficia
veneo vendor
venum vendicio

21) Virgl. ecl. 6, 22 . . pingit
22) Virg. Georg. 2, 121 . . depectant

verrunt involant trahunt dissipant
verbenas sacras frondes ut laurus olea mirtus sire corona
ex fructice viridi
verenda viri sive femine pudenda
veretra verecundia (verenda?) virorum
verriculum genus retis sagena
verrit mundat trait
verna servus vernaculus
vernantes florentes letantes
vernile servile
vernilis servilis, vernae dicuntur servi qui domi nascuntur
verrunt navigant trahunt
vespellio sepulcrorum violator

Xenia dona premia
xristicola Christum colens

Ymnus laus canticum

Zographia pictura sive pictor
zona vel zonari grece nos cingulum
zmirna urbs vel civitas lidiae
zosimus vivax vel vividus
zozia signa.

Das voranstehende Glossar ist, wie alle älteren Vocabularien, unzweifelhaft in einer gewissen Schule und für die Schule zusammengestellt; man kann aus ihnen die Lectüre abnehmen, auf welche sich in jenen Zeiten die Grammatik beschränkt hat; es waren vorzüglich Abschnitte des Testaments und einige wenige Classiker, welche den Stoff lieferten. Ausser auf *Virgilius* welcher öfter angezogen wird, beruft

sich das Glossar je einmal auf *Ennius* und *Lucanus*. Dieses Verfahren war nicht nur gerecht, sondern für die Sache selbst förderlich. Erst wenn das nämliche mit der Kraft und Sicherheit der jetzigen Wissenschaft erneuert wird, erst wenn wir Special-Lexica der Autoren und Idiotica haben, mag man daran denken einen Thesaurus linguae latinae zu ordnen.

In einigen Artikeln zeigt das Glossar eine gewisse Uebereinstimmung mit Pariser Glossen bei Henschel, so mit Cod. Reg. 7644, 7646, Sangerman. 501. *Isidor*, der vielausgeschriebene Compilator, findet sich auch hier vertreten.

Manche Angaben oder Deutungen sind ganz eigenthümlich, wenn auch zuweilen entstellt; ihre Quelle mag in der römischen Volkssprache zu suchen sein, welche für die Geschichte des lateinischen Idioms so wichtig ist als die Litterär- und Kunstsprache, die aber noch wenig erhoben und erörtert ist.

An der Form oder Schreibweise wird sich kein Kenner jener Jahrhunderte stossen*); ist es ja heutzutage Mode und gilt es für philologisches Vollblut, eben so rauhe Züge mittelalterlicher Tabellionen oder provincieller römischer Steinmetzen sogar für die Schultexte einzuführen.

---

*) Merkwürdig ist u. a. das Schwinden des anlautenden h, z. B. *ominum* statt *hominum*, *ec* statt *haec* und das unorganische Auftreten ebendesselben, z. B. *halat* statt *alat*, *hos* statt *os*.